

Kako razložiti modalnost?

Danilo Šuster

1. Uvod

Pojasnilo modalnosti je težavno. To je morebiti edini pozitivni dosežek moje razprave. Pri tem pa niti nisem posebej izviren. Že srednjeveški filozofi, sicer veliki mojstri filozofije modalnosti, so poznali izrek: »De modalibus non gustabit asinus«. ¹ Upam pa, da bom vsaj pokazal, s kakšnimi težavami se mora spopasti pojasnilo modalnih pojmov.

Najprej bom na kratko nakazal, kaj je predmet razlage. Potem bom problem pojasnila modalnih pojmov predstavil kot spor med modalnim realinom in modalnim anti-realinom. V okviru tega spora je možno razvrstiti tradicionalna (anglosaksonska, torej v glavnem empiristična) pojasnila modalnih pojmov. Predstavil bom težave modalnega realista, vendar se bom v glavnem posvetil pretresu stališč njegovega nasprotnika, modalnega anti-realista. Pokazal bom, da je najbolj privlačna anti-realistična strategija liberalni redukcionizem, ki skuša s pomočjo relacije supervenience ohraniti realnost modalnih razlikovanj in jih obenem zvesti na neko ne-problematično, ne-modalno osnovo. Dokazoval bom, da ta korak modalnega anti-realista pelje naravnost v modalni realizem. To stališče – modalnosti »realno« obstajajo v svetu, ni jih mogoče zvesti na neka ne-modalna fizikalna dejstva, na koncu tudi sam zagovarjam, vendar se zavedam njegovih težav, predvsem problema – kako smo lahko kadarkoli upravičeni v modalnem vedenju?

2. Kaj je predmet razlage?

Mislim, da obstajata dva glavna vira modalnih intuicij. Najprej govorimo o obstoju nujnih zvez »v svetu«. Običajno ta tip nujnosti pripisujemo vzročnim ali zakonolikim zvezam med dogodki, lastnostmi, predmeti... Na to naravno ali fizikalno modalnost se sklicujemo tudi v pojasnilu protidejstvenikov, dispozicij, sposobnosti, vzročnih moči... Recimo – med dvema dogodkoma obstaja po nekaterih razlagah vzročna zveza takrat, kadar drugi po neki naravni nujnosti sledi iz prvega. Zakoni narave temelje na neki nujni zvezi med lastnostmi, ki zagotavlja, da se pravi zakoni razlikujejo od zgolj empiričnih, univerzalno veljavnih pravilnosti. Pravi zakoni podpirajo tudi protidejstvene izjave o tem, kaj bi se zgodilo, če bi bile stvari drugačne kot dejansko so. Protidejstveniki – »če bi vrgel kozarec na tla, bi se ta razbil«, pa so resnični z vidika dispozicijskih lastnosti predmetov. Prav zaradi teh pojmovnih povezav si filozofi običajno v

---

1. V prostem prevodu: modalitet še osel ne bo povohal.

razlagi izberejo nek pojem iz družine naravne nujnosti in s pomočjo njega pojasnjujejo vse druge.

Razmislek o najboljšem metafizičnem opisu realnosti predstavlja drugi vir modalnih razlikovanj. Često pravimo, da bi stvari lahko bile drugačne kot so. Samorogi bi lahko obstajali, Sherlock Holmes bi lahko obiskal Ljubljano, Sokrat lahko ne bi bil filozof, v najbolj svobodni igri domišljije si nekateri celo lahko zamislijo okrogle kvadrate. S tem kot da naseľujemo realnost z zgolj možnimi entitetami, ki jih proizvajamo po naslednjem načelu: vzemi elemente, za katere se ti zdi, da so najbolj sprejemljivi v tvoji ontologiji (individui, lastnosti, stanja stvari, dogodki, dejstva, propozicije...) in postavi pred njih predpono »možen«. Tako dobiš možne individue, možne lastnosti, možna stanja stvari ... in če greš v tej smeri do konca, možne svetove. V tem primeru govorim o sferi metafizične modalnosti, ki pa seveda ni omejena le na možne bitnosti. Govorimo tudi o bistvenih in kontingentnih lastnostih predmeta, (voda je nujno, tj. esencialno H₂O) ter o metafizično nujnih/možnih povezavah lastnosti.

V razpravi bom v glavnem govoril o modalnih lastnostih. V mislih imam recimo: »biti pozitivni vzročni dejavnik za ...«, »imeti dispozicijsko lastnost topljivosti«, »Sokrat bi lahko bil sofist«, »Samorog bi lahko obstajal« ... Splošno – »individuum a bi lahko (bil) F«, kjer je »bi lahko (bil) F« predikacija neke metafizično ali fizikalno modalne lastnosti individuu a. Seveda mislim pri tem na lastnosti kot objektivne aspekte stvari v svetu in ne na intenzije, pripisane predikatom. Mislim, da to ne predstavlja posebnih omejitev, bo pa precej olajšalo mojo razpravo in predvsem razvitje argumenta proti modalnemu anti-realizmu, ki temelji na razčlenitvi relacije supervenience.

Že po tem kratkem uvodu je pred nami prvi problem – ali sploh obstaja kakšna zveza med vzročno (naravno) in metafizično modalnostjo? Naravna nujnost je vendar nekaj, kar je po predpostavki del tega »sveta«, modalni predikati, ki izražajo metafizične modalne lastnosti pa kot da govore o nečem, kar ni dejansko, kar sodi v sfero zgolj možnega. V sodobni terminologiji: teorija metafizične modalnosti bo ne-aktualistična, saj bodo njeni kvantifikatorji prebirali čez »possibilia«, ni pa videti, da bi to moralo veljati za fizikalno modalnost. Ali sploh lahko pričakujemo neko enotno pojasnilo?

Mislim, da ne bi smeli modalnih fenomenov razločevati že na samem začetku. Razlika dejanski/ne-dejanski v načelu ne ločuje obeh področij modalnih razlikovanj. Obstajajo tako aktualistične razlage metafizične modalnosti kot ne-aktualistična pojasnila naravne nujnosti.

Večkrat naletimo na naslednji razmislek o naravni nujnosti. Zakon narave je več kot zgolj neka splošno veljavna pravilnost in vzročna zveza je več kot stalna zveza dveh dogodkov, ki sta si prostorsko-časovno blizu. Ta dodatek je neka modalna vsebina – zakon narave bi veljal tudi v drugih možnih svetovih,

vzročna zveza ne govori samo o tem, da kadarkoli V, tedaj U, ampak tudi, kaj bi bilo res v drugačnih možnih okoliščinah. V tem se nujne, nomološke zveze razlikujejo od ne-zakonolikih kozmičnih regularnosti. Recimo, da je na kozmični skali res: »vse vrane so črne.« Iz tega še ne sledi, da je res tudi: »če bi nekatere živali na Antarktiki bile vrane, tedaj bi bile črne.« Za mnoge filozofe je očitno, da nosijo prave nomične zveze neko onstran-dejansko informacijo o zgolj fizikalno možnih svetovih.

Toda na drugi strani je tudi pojasnilo metafizične modalnosti lahko aktualistično. Takšnih predlogov je več, vsi pa se strinjajo v tem, da ne obstoje stvari, ki »ne obstoje«. Ni dveh pojmov eksistence – običajne eksistence, po kateri eksistira vse, kar je dejansko in neke širše, meinongovske subsistence, ki so jo deležne zgolj možne bitnosti. Je samo ena dejanska eksistenca, tudi zgolj možne bitnosti »dejansko« obstajajo, če sploh obstajajo. Seveda mora filozof pojasniti, v čem je ta dejanski obstoj zgolj možnega. Običajno gre za nek dejanski obstoj abstraktnih bitnosti, recimo propozicij, ali pa lastnosti – načinov kako bi stvari lahko bile, ali različnih kombinacij dejanskih sestavin realnosti, ipd. Kvantifikacija čez zgolj možno je razumljena kot kvantifikacija čez nekaj dejanskega in njegove modalne predikate.²

V tej razpravi se ne bom spuščal v sicer zapleteno diskusijo o triadi možno/dejansko/obstoječe. Predpostavil bom neko različico aktualizma za metafizično modalnost. Problem modalnosti ne bo v nasprotju med dejanskim in zgolj možnim obstojem modalnosti, ampak v nasprotju med dejanskim obstojem modalnosti in nikakršnim obstojem modalnosti. Če je dejanska realnost modalna, lahko iz te »snovi« zgradimo panteon možnih bitnosti. Vprašanje, s katerim se ukvarjam, je vprašanje, ali ima ta dejanska »snov« modalno strukturo ali ne. Naj bo pojasnilo modalnosti aktualistično ali ne-aktualistično, glavno vprašanje je, ali smo prisiljeni opremiti strukturo realnosti z modalnimi lastnostmi ali ne.

3. Realizem in anti-realizem

Vprašanje, ali ima realnost modalno strukturo, je najbolje predstaviti kot vprašanje o modalnem realizmu. Podobno je bolj znanim vprašanjem – ali moramo v opisu realnosti predpostaviti obstoj neopazljivih teoretskih bitnosti, matematičnih »dejstev«, posebnih duševnih stanj, moralnih dejstev ... in k čemu nas takšne predpostavke zavezujejo. Prednost takšne razlagalne perspektive je v tem, da imamo v pojasnilu takoj na voljo vrsto analogij in že izdelanih analiz z drugih področij (filozofije matematike, etike, filozofije duha, filozofije znanosti).

2. Morda najbolj izdelano aktualistično teorijo ima Alvin Plantinga, *The Nature of Necessity*, Clarendon Press, Oxford 1974. Primerjaj še številne razprave v zborniku Tomberlin J.E., Van Inwagen P. eds., *Alvin Plantinga*, D. Riedel, Dordrecht 1985, ali pa Adams R. M., »Theories of Actuality« in Stalnaker R. C., »Possible Worlds«, oboje v Loux Michael ed., *The Possible and Actual*, Cornell University Press, Ithaca 1979.

Toda v čem je sploh problem realizma? Videti je, kot da je bistvo velikega dela razprav o realizmu prav spor o tem, kako sploh postaviti vprašanje o realizmu in kaj je realizem. Obstoj določenih bitnosti? Možnost zmote glede določenega tipa izjav? Metafizično pojmovanje resnice za te izjave? Korespondenčna teorija resnice? Njihova določljiva resničnost ali ne-resničnost? Pogoji resnice, ki so ne-odvisni od duha?. Razpravo o realizmu si bom poenosatil s tem, da se bom oprl na oznako Paula Horwicha, ki sicer ni brez pomankljivosti, vendar dobro zadane bistvo večine razprav o modalnosti.³

Za Horwicha je vprašanje realizma vprašanje, kako je mogoče, da glede na običajno pojmovanje narave določenih dejstev vemo za obstoj teh dejstev. Gre za neko napetost med metafizično avtonomijo sveta (njegovo neodvisnostjo od naših spoznavnih moči) in njegovo spoznavno dostopnostjo. Za realista v tem ni posebnih težav, ki bi ga silile v odpravo tega nasprotja, anti-realist pa vidi pravo nasprotje, ki ga mora dobro pojasnilo odpraviti. V pojasnjevanju spoznavno sumljivih postulatov (obstajajo abstraktne bitnosti, neopazljive teoretske bitnosti, matematična dejstva, moralne lastnosti...) obstajajo tri značilne anti-realistične razlagalne strategije.

Najprej lahko trdimo, da predpostavljenih dejstev enostavno ni. Izjave v katerih nastopajo teoretski izrazi so napačne, ti izrazi se ne nanašajo na ničesar. Za instrumentalista so denimo teorije le instrumenti, ki na osnovi vhodnih izjav o opazljivem proizvajajo nove izjave o opazljivem. Podobno zanikovalne stališče je recimo emotivizem v etiki (ni nobenih moralnih dejstev, moralne sodbe niso resnične ali napačne. Druga možnost je, da zvedemo problematične izjave na izjave o tem, kar je epistemološko dostopno, preverljivo. To je stališče redukcionizma – reduktivnega empirizma v filozofiji znanosti in recimo behaviorizma v psihologiji. Obstoj problematičnih bitnosti tipa A ni zanikan, toda te bitnosti nimajo statusa logično neodvisnih bitnosti. Izjave o A so pravzaprav izjave o neki neproblematični bazi B, ki razlože, kaj so dejanski »ustvarjalci resnice« za A.

V celotni razpravi bom označeval z »A« problematično področje, ki je predmet razlage (modalne lastnosti, moralne lastnosti, estetske lastnosti, teoretske bitnosti (kvarki) ipd.), z »B« pa neko teoretsko »zdravo« področje, na katerega skušamo v pojasnilu zvesti problematični »A«. Najbolj enostavno bi seveda bilo, če bi predpostavili fizikalizem, v tem primeru domnevamo, da je mogoče vse A-lastnosti zvesti na določene fizikalne lastnosti. Seveda niso vsi reduktivisti tudi fizikalisti (fenomenalizem je reduktivistično pojasnilo, ki skuša A-govor o predmetih prevesti na B-govor o čutnih vtisih).

Zadnja splošna možnost za anti-realista pa je, da enostavno trdi, da problematičnih dejstev ni mogoče spoznati, ne reducirati, zato se odloči za skepticizem.

3. Horwich Paul, *Truth*, Basil Blackwell, Oxford 1990, str. 55-58 in Horwich Paul, »Three Forms of Realism«, *Synthese* 51 (1982), str. 181-201.

Predstavljeni opis spora med realinom in anti-realinom dobro zadane jedro tradicionalnih sporov v razlagi modalnosti.

Vzemimo standardno humeovsko pojasnilo vzročnosti – opaziš dogodek U, ki mu sledi dogodek V. To, kar si videl, je le časovno zaporedje dveh prostorsko bližnjih dogodkov. Nikdar ne opaziš nobene »nujnosti«, zato nimaš upravičenja za prepričanje o obstoju zvez po nujnosti. Podobno velja za protidejstvene izjave – če bi vrgel kamen v okno, bi se to razbilo. Toda to, v luči česar je protidejstvenik resničen, nosi informacijo o zgolj možnem, o možnih situacijah, ki se razlikujejo od dejanske. Te možne situacije (možni svetovi) pa nimajo nobena vpliva na naš svet, ne vstopajo v nobene vzročne zveze z dejanskostjo, torej tudi v nobene zveze, ki bi lahko upravičevale modalna prepričanja. V splošnem – značilnost predpostavljenih modalnih dejstev je ta, da ne moremo nikdar imeti upravičenja za prepričanja o njihovem obstoju. Ker so vzročno ne-učinkovita, ni nobene zanesljive poti, po kateri pridobimo modalna prepričanja. Ali v drugi varianti: vse kar opazimo v neki modalni zvezi (recimo nomični), je neka ne-modalna pravilnost. Nobene opazljive razlike ni med svetom, kjer veljajo samo določene univerzalne pravilnosti in svetom, kjer te pravilnosti podpirajo nomično nujne zveze. Dodatna modalna vsebina vodi do ekstravagantne ontologije in sklicevanja na misteriozne spoznavne moči.

Z vidika nasprotja med predpostavljeno avtonomijo sfere modalnega in zahtevu po kredibilnosti lahko razporedimo tradicionalna pojasnila modalnosti po moči njihovega anti-realizma.

Najbolj radikalno možnost predstavlja popolno zavračanje, njegov najbolj značilen predstavnik je W.V. Quine. Modalni pojmi nimajo dobro določene vsebine, so brez pravega pomena. Modalna logika vodi do nesprejemljivih posledic (esencializma, neveljavnosti nekaterih ključnih logičnih načel), vzročnost je napol mističen pojem, ki ga sodobna znanost uspešno nadomešča s terminologijo struktur, protidejstveniki sodijo v umetniški način govora...

Na naslednji stopnji so razlage, ki modalne pojme sicer sprejemajo, vendar kot nekaj, kar ne govori o dejstvih. Nobene poteze realnosti ni, ki naredi modalne izjave za resnične ali napačne. V tem so podobne trditvam, da je nekaj smešno, sodbam o okusu, o lepem in dobrem. Kadar nastopi spor o tem, ali je nekaj smešno, lepo,.. nujno, ne gre za spor o dejstvih, ampak za nestrinjanje o našem odnosu do predmeta, o katerem presojava. V jezikovnem dejanju izrekanja modalizirane sodbe izražamo po teh teorijah sprejetje nekega pravila, ali sprejemamo nek način obravnavanja propozicije, način obnašanja, signaliziramo nek poseben odnos do obravnavane sodbe (recimo, da ne bomo ničesar priznali kot ovrženje sodbe), ki ga projiciramo v svet. V splošnem – sodba tipa »Nujno je, da P« po tej razlagi nima pravih pogojev resnice in ne more biti predmet prepričanj. Obstaja več variant tega tipa pojasnila – konvencionalizem, projektivizem, ne-kognitivizem, fikcionalizem...

Redukcionist zagovarja legitimnost in objektivnost problematičnega razreda sodb (A), vendar jo razlaga tako, da so te sodbe ekvivalentne sodbam tipa (B), v katerih ne nastopajo pojmi, ki so ontološko ali epistemološko dvomljivi. Sodbe o mentalnih stanjih so denimo objektivno resnične, vendar so to sodbe o dispozicijah za obnašanje. Ali pa: so mentalna stanja, vendar so to le nevrološka stanja organizma... Redukcije modalnih pojmov razlagajo protidejstvenike, ki govorijo o problematičnih možnih situacijah kot običajne resničnostno-vrednostne kondicionale, kjer konsekvens sledi iz antecedensa in implicitnih premis. Nujna zveza je zvedljiva na neko univerzalno empirično posplošitev. Modalnih sodb ni treba jemati »zares«, saj jih lahko prevedemo in izrazimo njihovo dejansko vsebino z izjavami o neki ne-modalni, kategorični osnovi.

Če sprejmemo to splošno oznako realizma, potem je glavni problem modalnega realista – kako lahko več? Kako si lahko upravičen v modalnih prepričanjih? Eksotična ontologija ni dvomljiva sama po sebi; celo Quine je bil vedno pripravljen sprejeti tisto, kar nastopa v najboljši teoriji o svetu. Toda ontologija mora biti sprejemljiva. Kakorkoli je že težko opredeliti kriterije sprejemljivosti, pa je eden od njih gotovo neka razumljiva spoznavna dostopnost postuliranih dejstev. (Dejstva uporabljam vseskozi v precej ohlapnem smislu tistega, v luči česar so modalne izjave resnične, denimo – predmet *a* poseduje modalno lastnost *M*.)

4. Zakaj ne modalni anti-realizem?

Kljub navedenim težavam pa menim, da je modalni realizem najboljša razlagalna strategija. Skušal bom pokazati, da so ostale še slabše. Teorije, ki modalnosti črtajo ali jih sprejemajo kot nekaj ne-objektivnega, bom obravnaval zelo na kratko. Ukvarjal se bom predvsem s stališčem liberalnega redukcionizma, za katerega se zdi, da ponuja največ za najmanjšo ceno.

Quine kot predstavnik popolnega zavračanja modalnosti je težak nasprotnik, njegova fronta zavračanja je temeljito razdelana. Toda modaliziranja so enostavno preveč pomembna v naši teoretski praksi, da bi jih odstranili, še preden smo jih razložili. Z modalnimi pojmi pojasnjujemo intuicije o pogojih identitete, ločujemo prave zakone od navadnih posplošitev, analiziramo relacijo logičnega sledenja, uporabljamo jih v praktičnem sprejemanju odločitev (»kaj bi se zgodilo, če ...«). Popolno zavračanje brez vsake razlage teh teoretskih dejavnosti je nesprejemljivo.

Enako težko je sprejeti razlage, po katerih modalne sodbe ne govorijo o nečem objektivnem. Ni videti, kako bo denimo ne-objektivist razložil modalna sklepanja, ki temelje na ohranjanju modalne *resnice*. Lahko jih popolnoma zavrne, kar je težko dobro motivirati, ali pa jih razlaga kot sklepanja, ki ohranjajo recimo (subjektivne) pogoje sprejemljivosti. Toda, kot se glasi klasični ugovor konvencionalizmu, ravno o zadevah nujnosti smo še najmanj prepričani, da so stvar naših odločitev o sprejemanju pravil ali subjektivnih projekcij.

Redukcionizem sprejema objektivnost modalnih izjav, zanika pa neko posebno, modalno potezo realnosti, ki naredi te izjave za resnične. Modalne lastnosti nimajo razlagalne vrednosti, tisto, kar »deluje« in kar vstopa v vzročne zveze z drugimi predmeti so neke dejanske, ne-modalne lastnosti. Idejo razlagalne nepotrebnosti modalnih lastnosti lahko ponazorim s primerom, s katerim Campbell pojasnjuje podoben problem: razlagalno in ontološko odvečnost sekundarnih kvalit. ⁴

Za vsako realno lastnost, ki jo poseduje nek predmet, recimo a, je značilen nek vzorec vzajemnega delovanja z drugimi predmeti v okolici a. Zato si v načelu lahko zamislimo instrument za detektiranje te lastnosti. Instrument bi bil zgrajen na načelu delovanja te lastnosti, vzorcu akcij in reakcij, v katere vstopa predmet a. Tako si lahko zamislimo instrument, ki bi zaznaval obliko, velikost, magnetičnost, kislost, radioaktivnost... Toda, pravi redukcionista, ne moremo si zamisliti instrumenta, ki bi beležil posedovanje modalnih lastnosti. To pa ne pomeni, da teh lastnosti ni. Obstaja namreč nek objektivni korelat za vsako modalno lastnost (atomska struktura, fizikalne, kemične lastnosti, morda lastnosti, ki jih še nismo odkrili, ipd.), za katerega si lahko zamislimo ustrezen instrument detekcije. Ta objektivni korelat je tista ne-problematična sfera B, na katero redukcionista zvede problematično sfero A.

Mislím, da lahko odločilni ugovor redukcionizmu predstavim kot različico klasičnega problema analize, namreč, kako je mogoče analizirati modalno s pomočjo ne-modalnega? Kako lahko modalne poteze realnosti izvlečeš iz ne-modalnih, ne da bi pri tem izgubil bistvo tega, kar analiziraš? Vsi poskusi, da bi zvedli modalna razlikovanja na ne-modalna, so se v glavnem izkazali za neuspešne. Zakonolika posplošitev je močnejša kot kozmična regularnost, vzročnost ima vsebino, ki ni zvedljiva na konstantno konjunkcijo, protidejstvenikov se ne da pojasniti s pomočjo indikativnih pogojnikov, bistvena lastnost ni nekaj, kar je relativno glede na način opisovanja predmeta. Vrsta ugovorov kaže, da z neproblematično osnovo (B) ni mogoče modelirati modalnih razlikovanj (A). Ostanek, ki ga izgubimo v redukciji, je prav tista posebnost modalnosti, zaradi katere imajo modalni pojmi razlagalno vlogo, ki jo imajo. ⁵

Redukcionista se zavedajo teh težav. Da bi obdržali modalno strukturo na določenem nivoju, ne da bi za to plačali previsoko ontološko ceno, so postali programi redukcije zelo liberalni. Tako denimo F. Mondadori in A. Morton trdita, da imajo modalne trditve objektivne resničnostne vrednosti, neodvisne od védenja in konvencij. Odvisne pa so od tega, ali imajo dejanski predmeti določene fizikalne lastnosti, ali ne. ⁶ Ta osnovna (fizikalna) lastnost je tista, ki

4. Campbell K., *Metaphysics*, Dickenson Publishing Co., Encino 1976, str. 63-64.

5. O neuspehu redukcionističnih pojasnil naravnih zakonov prim. Borstner B., »Pojasnitev zakonov narave« in Ule A., »O splošnosti in nujnosti naravnih zakonov,« v *Filozofski vestnik* 2/1990.

6. Mondadori F., Morton A., *Modal Realism: The Poisoned Pawn*, v Loux Michael (ed.), 1979, str. 235-252.

je odgovorna za to, da ima predmet določeno modalno lastnost. Vsaka modalna predikacija je resnična v luči določenih dejanskih lastnosti, dejstev in procesov. Zato modalne lastnosti nimajo razlagalne moči – fizikalna dejstva, ki so v osnovi vsake posamezne predikacije, so zadnji parametri modalne resnice.

Ta nazor opisujeta kot modalni realizem (realizem glede modalne resnice), vendar gre v bistvu za liberalno redukcijo, saj realnost nima neke neodvisne modalne strukture. Tako kot vsi anti-realisti trdita, da modalne lastnosti ne morejo vzročno delovati, zato nimajo razlagalne moči.

Kot rečeno je glavni problem redukcionista, kako restavrirati modalna razlikovanja na osnovi ne-modalnih. Iz projekta liberalnega redukcionizma je lepo razvidno, da težava ni v tem, da se moraš opreti na sumljivo A-terminologijo (modalnosti), da bi opisal domnevno neproblematično B-sfero. Morton in Mondadori priznavata, da modalnih lastnosti pogosto ne moremo opisati v osnovnem slovarju dejanskih fizikalnih lastnosti. »a je možno P« označuje lastnost (ali množico lastnosti), ki jo a poseduje in ki povzroči, da je a sposoben, da P. Modalne lastnosti izbiramo z modalnimi besedami (povzroči, je sposoben, ima potencialno moč, da ...). To je nekaj, kar liberalni redukcionist sprejema, saj se zaveda, da lahko s pomočjo teh pojmov izrazimo razlikovanja, ki jih drugače ne bi bilo mogoče opisati. Toda še vedno je vsaka modalna predikacija utemeljena na nekem ne-modalnem dejstvu.

Robert Stalnaker meni, da je najmočnejši ugovor liberalnemu redukcionistu ta, da pokažemo, da ni mogoče potegniti jasne ločnice med razredoma izjav A in B. Razred B bi moral biti avtonomen in neodvisen v smislu, da si lahko razložimo svet in neproblematične izjave B, ki ga opisujejo, ne da bi se opirali na razred problematičnih izjav (A). Zato ima največjo teža kritika, ki pokaže na odvisnost področja B od področja A. Redukcija teoretskih entitet na opazljivo denimo propade, ker stavki opazovanja sami že nosijo v sebi neko teorijo. Fenomenalizem, ki reducira govor o predmetih na govor o čutnih vtisih je zgrešen, ker se že opiramo na neko pojmovanje o objektivnem materialnem svetu v naši najboljši razlagi čutnih izkustev.⁷

Tudi sam se bom skliceval na krožnost redukcionističnega pojasnila. Ne bom pa neposredno dokazoval, tako kot Stalnaker, da je reduktivna baza sama modalna, (čeprav menim, da je). Nisem povsem prepričan, da redukcionist takšnega ugovora ne more zavrnil kot teze o jeziku, o načinu opisovanja ne-modalne realnosti ali pa kot problem razlage – gre samo za naše nepoznavanje ne-modalne realnosti. Dokazoval bom, da ireduktibilna modalnost nastopa p v povezavi med modalnimi lastnostmi in ne-modalno osnovo.

5. *Supervenienca*

Kako so po liberalnem redukcionizmu povezane modalne in ne-modalne lastnosti? Modalne izjave imajo objektivno resničnostno vrednost, toda modalne

7. Stalnaker Robert, *Inquiry*, The MIT Press, London 1984, str. 153.

lastnosti so odvisne od ne-modalnih lastnosti. Dva različna predmeta posedujeta lahko enako modalno lastnost »F« v luči različnih ne-modalnih lastnosti – mikrostruktur ali različnih ne-modalnih dejstev (tisto, zaradi česar bi Sokrat lahko bil sofist, se razlikuje od tega, zaradi česar bi to lastnost pripisali Platonu). Teza o odvisnosti, ki jo zagovarja liberalni redukcionist v bistvu trdi, da sta dva svetova, ki sta enaka v vseh ne-modalnih lastnostih, enaka tudi v modalnih. Gre za tezo supervenience modalnega na ne-modalnem. Splošna ideja supervenience kot odvisnosti med dvema družinama lastnosti je enostavna: iz nerazločljivosti v lastnostih vrste B sledi nerazločljivost v lastnostih vrste A. Predhodnik te ideje je bil svojčas popularen pojem emergence: ko osnovni fizikalno-kemični procesi dosežejo določeno stopnjo zapletenosti, vznikne na tej strukturi popolnoma nov tip emergentnih lastnosti – mentalne lastnosti. Moore je s pomočjo supervenience razlagal odvisnost moralnih lastnosti od ne-moralnih ali naravnih lastnosti (ne-moralne resnice določajo moralne, vendar druge niso reduktibilne na prve). Sodobne razprave o supervenienici pa so se najbolj razmahnile ob Davidsonovem »anomalnem monizmu«, ki ga je Davidson utemeljeval s tezo o supervenienici mentalnega na fizikalnem: »... ni mogoče, da bi bila dva dogodka enaka v vseh fizikalnih vidikih, razlikovala pa bi se v kakšnem mentalnem vidiku; ali: ni mogoče, da bi se predmet spremenil v kakšnem mentalnem vidiku, ne da bi se spremenil tudi v kakšnem fizikalnem vidiku. Odvisnost ali supervenienca te vrste ne vključuje reduktibilnosti...«⁸

Supervenienca je izjemno močno orodje anti-realističnih razlag. Ne veš, kako bi izpeljal moralno iz ne-moralnega, mentalno iz ne-mentalnega, abstraktne bitnosti iz konkretnih, relacijske lastnosti iz ne-relacijskih...? Izjave, v katerih nastopa prediciranje problematičnih lastnosti naj bi bile objektivno resnične, morda celo ireduktibilne, vendar naj ne bi bile ontološko ali epistemološko problematične. Odgovor je v supervenienici, posebni odvisnosti teh lastnosti od neke množice sprejemljivih lastnosti.

Privlačnost tega odgovora je v tem, da združuje najboljše lastnosti realističnih in anti-realističnih pojasnil. Ugovor modalnemu realizmu je, da so modalne lastnosti brez razlagalne (vzročne) moči. Ugovor anti-realizmu je, da izgubi modalna razlikovanja. Supervenienca zagotavlja vzročno učinkovitost na ravni osnovnih lastnosti in nezvedljiva modalna razlikovanja na ravni supervenientnih lastnosti. Primerjava z matematičnimi izjavami nudi dobro analogijo. Tisto, kar naredi matematične izjave za resnične, je po običajnem pojmovanju izven prostora in časa, zato ni jasno, kako to spoznamo, ustvarjalci resnice nimajo vzročnih moči ipd. Toda morda matematični objekti supervenirajo na nečem, kar je v prostoru in času, množice morda lahko zgradimo kot bitnosti, ki supervenirajo na svojih elementih. Ti elementi niso abstraktne množice, zato

8. Davidson Donald, »Raziskave o resnici in interpretaciji«, *Studia humanitatis*, Ljubljana 1988, str. 16.

odpadejo ugovori o vzročni ne-učinkovitosti.⁹ Morda je mogoče razviti podobno pojasnilo tudi o odnosu med modalnimi in ne-modalnimi lastnostmi.

Dobro anti-realistično pojasnilo modalnosti mora uskladiti dve komponenti: nezvedljivost modalnih razlikovanj na ne-modalna in odvisnost modalnega od ne-modalnega. Nezvedljivost je potrebna zaradi ugovora, da anti-realist v svojem pojasnilu izgubi razlikovalno posebnost tega, kar pojasnjuje. Odvisnost pa blokira ugovor o epistemološki in ontološki sumljivosti modalnih lastnosti.

Kaj pomeni reči, da so modalne lastnosti ireduktibilne? Do sedaj sem govoril samo o relaciji redukcije nasploh, ko pa jo skušamo natančneje razložiti, uvidimo, da pojasnilo ni tako preprosto. Tradicionalno so redukcijo razumeli kot semantično, definicijsko nadomestljivost izjav problematične vrste z neproblematičnimi izjavami. Ireduktibilnost modalnega je v tem smislu nekaj trivialnega, vendar mislim, da noben reduktivist danes ne razume več redukcije kot teze o semantični ekvivalenci. Preveč lahko je pokazati, da je v tem primeru večina reduktivnih pojasnil v filozofiji neuspešnih. Davidson je razumel redukcijo kot redukcijo teorij, ena teorija je reduktibilna na drugo, kadar so zakoni prve izpeljivi iz zakonov druge s pomočjo «premostitvenih» zakonov. Ker po Davidsonu ni zakonov, ki bi povezovali mentalne lastnosti s fizikalnimi, mentalne značilnosti niso reduktibilne na fizikalne. Modalnih teorij ni (razen morda modalne teorije množic), zato je težko ireduktibilnost pojasnjevati kot nezvedljivost zakonov modalnih teorij na zakone ne-modalnih.

Predpostavil bom, da se liberalni reduktionist lahko sklicuje na to, da lahko recimo fizikalist zagovarja ireduktibilnost mentalnih lastnosti obenem s supervenienco metalnih lastnosti na fizikalnih. Denimo, da ima neko pojasnilo ireduktibilnosti modalnih lastnosti, ki na nek ne-trivialen način jamči, da modalnih razlikovanj ni mogoče odpraviti. Moj glavni ugovor liberalnemu reduktionistu temelji na drugi komponenti njegovega pojasnila. Kaj namreč pomeni odvisnost modalnega od ne-modalnega? Reduktionist ponuja naslednje odgovore: predmet ima neko modalno lastnost v luči neke ne-modalne lastnosti ali množice ne-modalnih lastnosti. Ker ima ne-modalne lastnost, poseduje ustrezno modalno lastnost. Osnovna lastnost je ontološko predhodna in razloži, zakaj ima modalno lastnost, posedovanje prve lastnosti določa posedovanje druge.

Brez odvisnosti modalnih lastnosti od ne-modalnih anti-realistična razlaga nima pojasnjevalne moči. Reduktionist ne more trditi, da se modalna in ne-modalna lastnost po nekem naključju vedno pojavljata skupaj. Teza anti-realizma je ravno v tem, da ne-modalno determinira modalno. Relacija supervenience je zanimiva prav zato, ker predstavlja način, kako predmeti in lastnosti vstopajo v relacije medsebojne odvisnosti. Toda odvisnost, ki jo potrebuje anti-realist, zahteva zelo močan tip povezave. Modalna in ne-modalna lastnost

9. Prim. Armstrong D. M., *A Combinatorial Theory of Possibility*, CUP, Cambridge 1989, str. 11.

morata biti med seboj nujno povezani, če naj bo modalna lastnost v kakršnemkoli zanimivem smislu odvisna od ne-modalne. Nujnost te povezave pa predstavlja metafizično modalno dejstvo, ki ga anti-realist ne more odpraviti.

6. Superveniencia in odvisnost

V razpravi o supervenienci se bom oprl na J. Kima, ki je najbolj sistematično preučeval lastnosti te relacije.¹⁰ Kim razstavi supervenienco med dvema družinam lastnosti na tri komponente: kovarianco, odvisnost in ireduktibilnost lastnosti. Kot rečeno vprašanja (i)reduktibilnosti ne bom načental, zato se bom osredotočil predvsem na razmislek o odnosu med tem, kako se prve lastnosti spreminjajo glede na druge in odvisnostjo. Če sta A in B dve množici lastnosti, kjer so A lastnosti supervenientne, B pa osnovne, potem loči Kim dve vrsti kovariance, močno in šibko.

Šibka kovarianca:

Nujno, kadarkoli ima nek predmet lastnost F v A , tedaj obstaja lastnost G v B tako, da ima predmet lastnost G in vse, kar ima lastnost G ima lastnost F .

Močna kovarianca:

Nujno, kadarkoli ima nek predmet lastnost F v A , tedaj obstaja lastnost G v B tako, da ima predmet lastnost G in nujno, vse, kar ima lastnost G ima lastnost F .

Poanta Kimovega razlikovanj dveh tez je v tem, da so zanimive samo tiste relacije odvisnosti, pri katerih ima zveza med modalno in ne-modalno lastnostjo neko modalno moč, ki jo signalizira drugi nastop besedice nujno v močni kovarianci.

Po šibki kovarianci poljubna predmeta, ki delita vse lastnosti v B delita vse lastnosti v A , tj. ne moreta se razlikovati v A , ne da bi se razlikovala v B . Vendar je to res samo na dejanskem svetu (oz. vsakem posameznem svetu), korelacija med A -lastnostjo in ustrezno B -lastnostjo ni stabilna čez možne svetove.¹¹ Če ima predmet na nekem možnem svetu enako B -lastnost kot na dejanskem svetu, to še ne pomeni, da ima tudi ustrezno A -lastnost, ki je povezana z bazično lastnostjo na dejanskem svetu, ali da sploh ima kakršnokoli A -lastnost.

Vzemimo modalno, dispozicijsko lastnost: »biti topljiv«. Predmet (substancia) ima to lastnost v luči neke fizikalne lastnosti, ki je odgovorna za to, da bi se predmet raztopil, če bi ga potopili v tekočino. (A -lastnost: topljivost, B -lastnost: neka fizikalna lastnost, recimo mikrostrukturalna lastnost ali množica lastnosti).

10. Kim Jaegwon, »Concepts of Supervenience«, *Philosophy and Phenomenological Research*, 2/1984, str. 153-176 in Kim Jaegwon, »Supervenience as a Philosophical Concept«, *Report No. 23 /1990*, Research Group on Mind and Brain, University of Bielefeld.

11. Možni svetovi v tem kontekstu niso problematične modalne bitnosti, ampak udoben način, kako najbolj nazorno izrazimo modalno vsebino tez o supervenienci.

Šibka kovarianca dopušča naslednje možnosti:

- Dejansko je vsaka substanca, ki ima dano mikrostrukturo topljiva, toda na drugem možnem svetu, ki se ne razlikuje od dejanskega v B-lastnostih, nobena substanca s to mikrostrukturo ni topljiva.
- Na drugem možnem svetu, ki je popolnoma enak dejanskemu svetu glede fizikalnih, mikrostrukturalnih lastnosti, je čisto vsaka substanca topljiva.
- Splošno: v svetu, ki je enak dejanskemu v distribuciji ne-modalnih lastnosti, ni prav nobenih modalnih lastnosti ali pa so razporejene popolnoma drugače.

Ker zveza med modalno in ne-modalno lastnostjo nima modalne moči, s fiksiranjem B-lastnosti ne fiksiramo tudi že A-lastnosti. Zato je težko govoriti o tem, da ne-modalne lastnosti določajo modalne. V tezi, da posedovanje ene lastnosti določa posedovanje druge lastnosti je skrita modalna moč – ne gre zgotj za *de facto* zvezo, ki jo je mogoče poljubno spreminjati čez možne svetove. Ko govorimo o topljivosti, želimo reči tudi nekaj o tem, kaj je res v drugih možnih svetovih: čeprav nek predmet ni topljiv, bi to lahko bil, če bi imel te in te lastnosti.

Močna kovarianca lastnosti se razlikuje od šibke v drugem nastopu besedice nujno. Ta nujnost zagotavlja, da je korelacija A (modalne) in B (ne-modalne) lastnosti stabilna čez možne svetove. Seveda ne gre za stabilnost čez vse logično možne svetove, kondicional »*nujno*, če ima nekaj lastnost G v B, tedaj ima tudi lastnost F v G«, ne izraža logične nujnosti. Modalna moč kondicionala ni fiksirana vnaprej. V primeru odnosa med dispozicijskimi lastnostmi in ustreznimi fizikalnimi lastnostmi predpostavljamo neko naravno nujnost povezave. Če pa menimo, da je ta modalna lastnost tako bistvena za dani predmet, da brez nje ne bi bil to, kar je, je povezava stabilna čez metafizično možne svetove. Najmanj kar lahko rečemo, je to, da odvisnost predpostavlja neko objektivno in zakonito povezavo med modalno in ne-modalno osnovo, torej je nujnost zveze vsaj tako močna kot nomološka nujnost.

Redukcionistova teza o odvisnosti modalnega od ne-modalnega ima neko težo le, če trdi, da modalne lastnosti po neki nujnosti sledijo iz ne-modalne osnove. Močna kovarianca ne zahteva, da je dana kombinacija B-lastnosti edina, ki zagotavlja posedovanje dane A-lastnosti. (V splošnem ne gre za strogi bikondicional: »Nujno B, če in samo, če A«, ampak le za strogi kondicional – »Nujno, če B tedaj A«). Močna kovarianca je združljiva z obstojem alterantivnih osnovnih lastnosti, ki so zadostne za posedovanje supervenientne lastnosti, na kar opozarjata Morton in Mondadori. (To, zaradi česar je sol topljiva, se razlikuje od tega, zaradi česar je topljivo zlato ali sladkor.)

Odvisnost, ki jo podpira močna kovarianca trdi, da predmet ne more imeti neke ne-modalne lastnosti, ne da bi imel ustrezno modalno lastnost. Osnovne lastnosti nujno vodijo do supervenientnih. Gre za neko objektivno odvisnost med dvema domenama lastnosti. Toda to bi moral biti za modalnega redukcionista

nista katastrofalen rezultat. Pomeni toliko, kot če bi fizikalist trdil, da so mentalne lastnosti mentalno povezane s fizikalnimi. Ontološko nismo pridobili ničesar. Nujne zveze so vendar tisto, kar želi redukcionist pojasniti s pomočjo ne-modalnih. Če se sklicuje na močno kovarianco, tedaj bo prisiljen uvesti kot primitivno modalno dejstvo nujno povezavo med modalno in ne-modalno lastnostjo. Če pa trdi zgolj šibko kovarianco med modalno in ne-modalno lastnostjo, tedaj ni videti, v kakšnem smislu je prva odvisna od druge.

Ali se lahko redukcionist izvije iz te dileme? Ali ne bi bilo mogoče tudi modalne vsebine povezave med modalno in ne-modalno lastnostjo utemeljiti na neki ne-modalni osnovi?¹² Dokazoval sem, opirajoč se na Kima, da je zveza (A/B) , ko gre za redukcijo modalnih lastnosti na ne-modalne, zopet neka A-relacija, neko primitivno modalno dejstvo. Toda morda redukcionist lahko dosledno trdi, da obstaja neka faktična osnova, ki razloži nujnost zveze (A/B) , torej da zveza (A/B) supervenira na neki ne-modalni, B_1 osnovi in torej velja: $(zveza (A/B))/B_1$.

Takoj seveda najdemo ugovor, ki se sklicuje na neskončni regres, češ, tudi A-relacija in B_1 kot nova ne-modalna osnova, tj. $\gg(zveza (A/B))/B_1\ll$ morata biti nekako povezani. Povezava (A/B) mora biti odvisna od ne-modalne lastnosti B_1 , ta odvisnost pa je smiselna le, če ima neko modalno moč, torej je $\gg(zveza (zveza (A/B))/B_1\ll$ zopet neka A-relacija (modalna povezava). Redukcionist bi seveda zašel v težave, če bi zdaj nadaljeval z iskanjem nove B_2 osnove, na kateri supervenira $\gg(zveza (zveza (A/B))/B_1\ll$. Vedno znova lahko terjamo od njega, da najde novo ne-modalno osnovo za nujnost povezav med vedno bolj zapletenimi povezavami in predlaganimi bazičnimi lastnostmi. Toda redukcionist lahko trdi, da je vse, kar mora pojasniti, kako modalna vsebina prvotne povezave (A/B) supervenira na neki ne-modalni osnovi. Vse ostale ravni proizvede le teoretski regres v razlagi, ne gre za neskončno hierarhijo vedno novih modalnih dejstev.

Na kratko – dana zveza A/B je stabilna čez možne svetove ali pa ni. Če je, trdi redukcionist, potem je stabilna v luči neke ne-modalne osnove. Če modalna moč povezave res temelji na neki ne-modalni osnovi, potem ne potrebuje nobenega novega dejstva več, ne modalnega ne ne-modalnega, saj si samo s pomočjo ne-problematičnih pojmov razložil odvisnost modalne lastnosti od ne-modalne. Redukcionist trdi, da ta odvisnost temelji na neki faktični osnovi; *kako* ta odvisnost temelji na faktični osnovi pa je zgolj epistemsko in teoretsko vprašanje, ne gre za ontološko vprašanje o realnem, »modalnem« obstoju te zveze. To je lepo razvidno tudi iz dejstva, da običajno sploh ne ločimo dobro med tem, ali ta odvisnost velja nujno (torej je nujno res, da obstaja nujna povezava A/B) ali zgolj kontingentno (samo kontingentno je res, da obstaja nujna povezava A/B). Večina filozofov sploh ne vidi razlike med trditvijo

12. Na to možnost me je v diskusiji opozoril Nenad Mišević.

»kontingento je res, da je nujno res, da...«, in trditvijo »nujno je res, da je nujno res, da...«. ¹³

Menim, da realnost dopušča bolj fina modalna razlikovanja kot pa je pripravljena priznati večina filozofov in je torej mogoče razlikovati med različnimi tipi odvisnosti modalnih povezav od ne-modalnih. Toda sprejel bom redukcionistov izziv, da je glavno prizorišče boja pojasnilo obstoja »prve« nujne, objektivne povezave med supervenientno modalno in bazično ne-modalno lastnostjo. Imamo dve možnosti – ta povezava je neko nezvedljivo metafizično dejstvo ali pa je nekaj, kar je mogoče razložiti. To lahko razložimo tako, da povezavo utemeljimo na nekem ne-modalnem dejstvu ali pa s pomočjo drugih modalnih dejstev. Realist bo v primeru, ko je ta povezava neko nezvedljivo dejstvo, dokazoval, da gre za modalno dejstvo. Če pa je povezavo mogoče razložiti, je ni mogoče razložiti z redukcijo na ne-modalno osnovo.

Kot rečeno je nujnost zveze med A in B lastnostjo vsaj tako močna kot nomološka nujnost. Kim celo pokaže, da z uporabo neskončne konjunkcije in disjunkcije lastnosti lahko pokažemo, da za vsako A lastnost nujno obstaja kokstenzivna B lastnost. ¹⁴ V tem primeru močna superveniencia podpira nek strogi bikondicional (nujno: nekaj ima lastnost G v B, če in samo, če ima lastnost F v A), ki ima obliko naravnega zakona.

Redukcionist mora tedaj za razlago povezave med modalno in ne-modalno lastnostjo zagovarjati neko splošno tezo nomološke superveniencie: »nomološke zveze med lastnostmi supervenirajo na ne-nomoloških«. Ali pa: »resničnostna vrednost nomoloških izjav je logično določena z resničnostno vrednostjo ne-nomoloških izjav.« Toda notorični neuspeh tovrstnih redukcij je bil ravno najmočnejši dokazni material za tezo, da ni mogoče modalnih razlikovanj brez preostanka izpeljati iz ne-modalnih.

Še najbolj obetavno je t.i. TDA pojasnilo zakonov narave, ki ga pri nas brani Bojan Borstner. ¹⁵ Zakoni narave so po tem pojasnilu ireduktibilne relacije med univerzalijami prvega reda. Ni najbolj jasno, kaj to stališče natanko trdi o primitivni modalnosti »v svetu«. Resda je govora o relaciji nomične nujnosti med univerzalijami, zakoni imajo modalno vsebino, toda nomična povezava lastnosti je logično kontingentna in po svoji naravi kategorična. Kakorkoli že, teza o nomični nujnosti kot ireduktibilni povezavi lastnosti je nastala ravno ob temeljiti kritiki vseh reduktivističnih (»trdih« in liberalnih) poskusov pojasnila zakonov narave.

Druga možnost je, da se reduktivist ne sklicuje na razlagalno že kompromitirane relacije superveniencie. Enostavno obstaja neko B-dejstvo, na katerem teme-

13. Ne pa vsi. O razlogih proti tej izenačitvi prim. Šuster D., »Relativna modalnost in kontingenca«, *Anthropos*, 3/4, 1992.

14. Kim (1984), str. 169-170.

15. Borstner (1990) in Borstner (1989): »Universals and Laws of Nature«, *Acta Analytica* 5 (1989), str. 141-155.

lji nujnost povezave med modalno in ne-modalno lastnostjo. Morda tega dejstva nismo sposobni spoznati, ga izkoristiti v redukciji ali v nekem teoretskem pojasnilu. Navsezadnje nekaj podobnega trdi tudi modalni realisti: povezava med modalno in ne-modalno lastnostjo je neko objektivno dejstvo, ki je pred našim spoznanjem in je tisto, na čemer temelji razlagalna aktivnost (iskanje zakonov, sistema povezav med domeno A in domeno B). Razlika pa je seveda v tem, da je za modalnega realista povezava med modalno in ne-modalno lastnostjo neko modalno dejstvo, kar dokazuje z analizo relacije odvisnosti. Reduktivistovo vztrajanje na ne-modalni osnovi za to povezavo je komaj kaj več kot dogma. Seveda lahko trdi, da je v vsakem posameznem primeru zveza med modalno in ne-modalno lastnostjo predmet empiričnih raziskav, enako velja za ne-modalno osnovo, ki utemeljuje nujnost te zveze. Vendar od takšne »naturalizacije« ni pričakovati očiščenja od modalnosti, fizika je recimo polna »potencialnosti«, dispozicij in drugih modalnih pojmov.

7. Zaključek

Dokazoval sem, da je težava modalnega anti-realizma v tem, da ni mogoče najti ne-modalnih nadomestil za modalna razlikovanja. Če se poskušamo problemu izogniti s pomočjo supervenience, tedaj pristanemo pri povezavi med modalno in ne-modalno lastnostjo kot ireduktibilnem modalnem dejstvu. Vsaj zgodovina dosedanjih poskusov kaže, da potencialnih kandidatov za analizo odvisnosti modalnih lastnosti od ne-modalnih ni mogoče razložiti samo iz ne-modalne osnove. Zato dosledno zagovarjanje supervenience kot najboljše anti-realistične strategije pomeni prestop v tabor modalnega realizma.

Kaj supervenienca pomeni za realistič problem – kako smo lahko upravičeni v modalnem védenju? Če je supervenienca sama neko »primitivno« modalno dejstvo, še vedno ostaja splošni problem modalnosti – problem njihovega vzročnega delovanja, razlagalne vrednosti in spoznavne dostopnosti.

Menim, da je modalna struktura realnosti ireduktibilno dejstvo. Tudi s pomočjo supervenience se tej tezi ni mogoče izogniti. Če je ta zavezanost modalnemu realizmu v navzkrižju s sprejemljivo epistemologijo, potem bi se strinjal z Davidom Lewisom, da je treba zamenjati epistemologijo, ne pa se odreči modalnemu realizmu.¹⁶ Njegov modalni realizem – realizem glede konkretnega obstoja možnih svetov, je sicer neposredno nasprotje realizma, ki ga branim v tej razpravi. Toda poanta Horwichovega razlikovanja je ravno v tem, da morajo vsi realizmi reševati isti epistemološki problem. Zaključil bom z nekaj predlogi za teorijo modalnega znanja.

Na staro Moorovo rešitev problema moralnega védenja naletimo tudi v modalni epistemologiji. Moore je trdil, da imamo posebno moralno intuicijo, s katero spoznavamo moralne resnice. To spoznanje je bilo zanj spoznanje nujnih, sintetičnih apriori zvez med moralnimi in ne-moralnimi, »naravnimi« lastnostmi.

16. Lewis David, *On the Plurality of Worlds*, Basil Blackwell, Oxford 1986, str. 109.

Na podobne predloge naletimo v modalni epistemologiji: modalne lastnosti spoznavamo s pomočjo posebne kognitivne sposobnosti, ki nam daje spoznanje apriori. Včasih to sposobnost primerjajo z »empatijo«, sposobnostjo spoznavanja neposrednih danosti zavesti (*»qualia«*). Včasih v razlagi nastopa sposobnost poznavanja resnic razuma in recimo Gödelova matematična intuicija, posebna oblika zaznave, s katero spoznavamo matematične objekte. Toda nobeden od teh predlogov ni posebno prepričljiv, največkrat gre za sugestije, za katerimi ni nobene izdelane teorije o spoznanju.

V ozadju epistemološkega ugovora modalnemu realizmu je čutiti prevlado vzročnih teorij spoznanja, oz. teorij, ki trdijo, da je znanje tisto, kar proizvede nek zanesljiv proces. Modalna dejstva, ki naj bi pojasnjevala resnico modalnih sodb ne povzročajo kognitivnih stanj, ki konstituirajo modalno védenje. Kako potem pridobimo modalno védenje, po kakšnih mehanizmih? Predpostavka tega vprašanja je teza: brez vzročnosti (zanesljivih mehanizmov, ki proizvajajo znanje) ni znanja. Toda vzročni modeli vedno zaidejo v težave, ko je treba pojasniti modalno védenje in recimo védenje v matematiki, logiki. Po alternativnem, koherentističnem modelu, je modalno prepričanje upravičeno, če se ujema z nekim sistemom prepričanj. Nisem pa povsem prepričan, da je mogoče koherentistični model dobro braniti skupaj z modalnim realizmom (realnost ima modalno strukturo neodvisno od tega, ali mi to vemo, ali ne).